

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

IS ER VEEL VERANDERD?

Enkele dagen geleden is in een aantal steden in ons land op bijeenkomsten het feit herdacht, dat vijftien jaar geleden het Humanistisch Verbond werd opgericht. Ik wilde in dit kwartier eerst in het kort de motieven noemen, die de stichters bewogen hebben om tot de oprichting over te gaan en vervolgens wilde ik nagaan, of en in hoeverre het Verbond aan de gestelde doelen heeft beantwoord.

Het grootste gevaar voor mens en samenleving is het om zich heengrijpende nihilisme. Ik bedoel niet de wijsgerige stroming, die deze naam draagt, maar de geestesgesteldheid, die geen geestelijke waarden erkent, die van geen geestelijk fundament uitgaat en op niets kan terugvallen. Wat dan overblijft is een levenshouding, die, zonder principes en zonder erkenning van waarden sterk materialistisch is ingesteld („wat koop ik ervoor”) en openstaat voor sensaties om aan de dodelijke sleur van het leven te ontkomen en nog enige tijdelijke inhoud of liever vulling van de leegte krijgen. Van een zekere wil tot ontplooiing, van een rijper worden, van een oordelen op een basis van kennis, is dan geen sprake meer. Zij, die door dit alles aanvreterende proces zijn getroffen, achten het bezitten van een levensovertuiging een overbodige zaak en vroeg of laat worden zij het willige offer van een stroming of een beweging, die alles plotseling zal veranderen, of vernieuwen zonder dat het slachtoffer iets zelf hoeft te doen.

Om naast en met de kerken daartegen een dam op te werpen, om een geestelijk tehuis te stichten voor hen, die de boodschap der kerken niet konden of wilden verstaan, is in 1946 het Verbond opgericht. Niemand verwachtte, dat in vijftien jaar in dezen al iets van betekenis zou kunnen bereikt worden. Het humanisme is dan wel zo oud als er mensen zelfstandig, met een beroep op menselijke vermogens, het leven en de grote vragen benaderen, maar een organisatie moest van de grond af worden opgebouwd. Hiertoe moet een beginselverklaring worden opgesteld.

De scheidingslijnen tussen geloof en humanisme moesten worden getrokken, een kader moest worden gevormd, publicaties moesten worden gereedgemaakt, sprekers moesten worden aangetrokken, het besef moest worden versterkt, dat humanisme niet is een le-

vensovertuiging voor en van de intellectueel alleen, dat ontwikkeling en kennis wel belangrijk is, maar geenszins een voorwaarde om humanist te zijn. Gemeenschappen moesten worden gesticht, periodieken moesten starten, geld moest bij elkaar gebracht worden en voortdurend moest op verscheiden fronten strijd geleverd worden tegen hen, die met onfaire middelen het humanisme bestreden. Een en ander heeft zoveel tijd, energie en offers gevraagd van weinigen, dat het eigenlijke doel niet alleen nog niet bereikt werd naar dat er nauwelijks van een schuchter begin sprake mag zijn. Wie zich hierover zorgen maakt en wie zo'n haast heeft, zou ik de anekdote nog eens willen vertellen van de Amerikaan, die in Engeland een prachtig grasveld zag. Hij wilde bij zijn huis ook zo'n grasveld hebben en vroeg de tuinman hoe hij dat moest aanleggen. Graszaad was te krijgen, de grond kon klaargemaakt worden, het zaaien zou geen moeilijkheden opleveren. „En wat doet U nog meer?” vroeg hij de tuinman. „Rollen” was het antwoord. „Hoelang rolt U het gras?” vroeg hij. „Ongeveer honderd jaar” zei de tuinman. Dus het eerste en grootste doel is nog bijna net zo ver een doel gebleven, alleen zijn er enkele voorbereidselen getroffen om het doel efficiënter te naderen.

Het tweede motief was om op te komen, in ons land, voor het goed recht van een niet-godsdienstige levensovertuiging en het humanisme te verbreden en te verdiepen. Hoe langer hoe duidelijker werd het, dat het debatteren en het argumenteren over geloofskwesties geen zinvolle bezigheid is, omdat het niet gaat om logische vragen, maar om werkelijkheidsvragen. Ik zou het ook zo kunnen zeggen. Het ging in de 18e en 19e eeuw erom om te bewijzen, met wetenschappelijke argumenten, op een wetenschappelijke, dat is rationele wijze, dat of het geloof waar is, of van niet gelovige zijde geredeneerd, niet waar is, of dat een ongodsdienstige levensovertuiging waar is, of van gelovige zijde geredeneerd, niet waar is. Het existentiële denken beschouwt dit argumenteren als onvoldoende en beperkt, omdat het vele kanten van de persoon buiten beschouwing laat. Het gaat nu, in onze tijd, over existentiële zaken, om werkelijkheidsvragen, waarbij zoveel mogelijk de gehele persoon betrokken is. Nu is het allerbelang-

rijkste punt in dezen, dat de humanist de geloofswaarheden, dat is in de eerste plaats de erkenning van Christus, als Gods zoon en het geloof in de oneindig heilige persoon Gods, die de mens aanspreekt en de ontmoeting tot stand kan brengen, niet ervaart in zijn leven.

Hij kan religieus zijn, hij kan de ethiek, die uit de bijbel tot ons komt in de meeste opzichten volgen, hij kan de geloofswaarheden niet als waarheden erkennen, omdat de innerlijke ervaring daaromtrent hem ontbreekt. Het zou onoprecht en onwaarachtig zijn dan toch maar voor te wenden, dat het wel zo was. Iedere gelovige mag er volstrekt van overtuigd zijn, dat dit niet is een niet-willen aanvaarden, maar een niet kunnen aanvaarden. Dat er meer is dan de mens, welke dwaas zou dat willen ontkennen, dat de mens afhankelijk is van krachten en machten buiten hem, wie zou het loochenen, dat de mens echter dit grote mysterie, waarin hij geboren wordt, leeft en sterft, zou moeten ervaren als een persoon, die bekommerd is om zijn lot en het lot van allen, dat is alleen waar voor hen, die dat als de diepste grond van zijn bestaan erkent, maar dan ook voor niemand anders, want de traditionele erkenning van dit alles, zonder innerlijke ervaring is een zwakke geloofsgrond. De oprichters hebben geen ogenblik gemeend, dat het eenvoudig zou zijn om te strijden voor het goed recht van deze levens-overtuiging, maar dat het humanisme veelal bestreden zou worden met de wapens van verdachtmaking, verdraaiing, wanbegrip, regelrechte belediging en onwaardige discriminatie en dat in Nederland, vanouds het land der verdraagzaamheid, dat was toch wel een schokkende ervaring. In eindeloze moeite kostende polemieken, in woord en geschrift, in eindeloos veel openbare en niet openbare debatten in eindeloze weerleggingen van onwaarheden werd op dit terrein beslist veel bereikt. Als U zou vergelijken de vastenbrief der bisschoppen van 1947 en wat er gezegd is, het vorig jaar op het congres van de Nijmeegse Studentenvereniging Thaumasia, dan moet men tot de conclusie komen, dat er veel en wel zeer veel is veranderd in de houding van vele Katholieken in Nederland t.a.v. het Verbond. De uitspraak van de synode van de Ned. Hervormde Kerk, enkele jaren geleden, over de houding van de kerk t.a.v. het Humanistisch Verbond, getuigt van een breed begrip en geeft een bewijs van een waarlijk verdraagzame gezindheid. De contacten, die enkele voormannen uit de Ned. Herv. Kerk met enkele humanisten al enkele malen hebben gehad en die gelegd worden in ernstige en langdurige gedachtenwisseling, zijn slechts de bevestiging van deze verheugende ontwikkeling. Vele kerken zien in het opkomend humanisme een uitdaging. Nooit heeft het Verbond bewust willen uitdagen. Het richt zich uitsluitend tot hen, die van het humanisme gediend zijn, nooit zou het iemand, die een geestelijk tehuis heeft, dat willen ontnemen om deze ziel te winnen voor het humanisme.

De mens dient geholpen en gesteund te worden, zoals het voor hem het beste is. Dat is een der belangrijkste humanistische uitgangspunten. In de volksvertegenwoordiging, in tal van organisaties, bij instanties, die zich verantwoordelijk voelen voor het behoud van geestelijke waarden, spreken humanisten mee en leveren zij

hun bijdrage, met steeds minder kleingeestige tegenwerking, al is de discriminerende geestesgesteldheid nog lang niet overwonnen. In de afgelopen vijftien jaar is op dit gebied veel bereikt.

Het meest werd bereikt op het terrein van het praktisch humanisme, bij de geestelijke verzorging van buitenkerkelijken. Door een 500-tal vrijwilligers, enkele beroeps-krachten en velen, die het werk moreel of materieel steunen, werd een apparaat opgebouwd, dat hen, die dat willen, steun biedt bij de oplossing van fnuikende levensproblemen.

In arbeiderskampen, in ziekenhuizen, in gevangenissen, in sanatoria, bij bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden, bij emigranten en in talloze individuele gevallen, trachten humanisten medemens te helpen. Juist hier treft de discriminatie, die allermint overwonnen is, het pijnlijkst, omdat de kerken, die de naastenliefde betrachten zich erover zouden moeten verheugen, dat mensen in geestelijke nood ergens steun kunnen krijgen. De discriminatie hier is stuitend, omdat die indruist tegen essentiële ethische waarden van christendom en humanisme. Bepaald teleurstellend en spijtig is het, dat zovelen, die zich humanist noemen, die de beginselverklaring onderschrijven, die zich verheugen over de successen en meeleven met de tegenslagen, niet vermogen in te zien, dat alleen het humanisme in een organisatievorm gebracht, de toestromende taken kan verrichten. Als zij voor zichzelf deze organisatievorm, het leven in gemeenschappen en de hulp in nood niet nodig hebben, moesten zij de fantasie kunnen opbrengen om in te zien, dat anderen die steun wel nodig hebben en dat zij door hun afzijdigheid anderen de gelegenheid ontnemen die steun te krijgen.

Veel is er bereikt in de afgelopen 15 jaar bij de uitroeiing van een aanvankelijk sterk misverstand. Veelal meenden velen, dat het Humanistisch Verbond een bepaalde politieke kleur had. Socialisten vonden het Verbond liberaal, liberalen vonden het socialistisch. Het is noch het een noch het ander. Het enige dat in dezen gezegd moet en kan worden, is, dat het Humanistisch Verbond democratisch is, democratisch in de West-Europese betekenis, want alleen onder een democratisch regiem bestaat de waarborg, dat de menselijke waardigheid wordt gerespecteerd in erkenning van vrijheid en gerechtigheid samen, niet het een ten koste van het ander. Deze eisen stelt het humanisme aan een regering.

Tenslotte is, in de 15 achterliggende jaren, iets bereikt, internationaal. Er is een Internationale Humanistische organisatievorm, die groeperingen omvat in vele landen en op de congressen blijkt, dat het humanisme, dat uit zijn wezen internationaal georiënteerd is, hier een ontzaglijk groot werkterrein heeft. Het 16e jaar in het leven van het Humanistisch Verbond is begonnen. Met de toewijding van de weinigen gaat het Verbond door om zijn doeleinden te verwezenlijken, om het leven de moeite waard te maken voor steeds meer mensen, in het besef, dat mensen verantwoordelijk zijn voor elkaar, dat het leven zinvol wordt in de activiteit, dat mensen hier en nu van het raadselachtige bestaan iets kunnen maken, in zelfontplooiing van de mens, dit gewone en unieke wezen op aarde.

Dr. H. BONGER

15 JAAR HUMANISTISCH VERBOND

Vandaag bestaat het Humanistisch Verbond 15 jaar. Over een kwartier beginnen in verschillende plaatsen van ons land bijeenkomsten waarop dit 15-jarig bestaan zal worden gevierd. Gedurende het aanstaande weekend zullen nog enkele bijeenkomsten volgen en daarna is de herdenking weer voorbij.

Wat blijft is de dagelijkse activiteit van honderden vrijwillige medewerkers en functionarissen. Blijvend en toenemend is de behoefte aan de geestelijke steun bij grotere en kleinere levensmoeilijkheden die deze medewerkers aan duizenden landgenoten geven. Blijvend is voorts helaas nog op allerlei gebieden de praktische achterstelling van het buitenkerkelijk volksdeel als het gaat om gelijkgerechtigheid. Blijvend zijn helaas ook nog de ten nadele van het Humanistisch Verbond werkende maatstaven, die onze Overheid aanlegt bijvoorbeeld als het gaat om subsidies.

Maar waarom zou ik op deze verjaardag zulke sombere geluiden laten horen. Veel meer in de geest van deze dag is het om mijn vreugde erover uit te spreken dat dit Humanistisch Verbond in de afgelopen 15 jaar enorm veel bereikt heeft en een belangrijke plaats is gaan innemen in het geestelijk leven van Nederland.

Ik vertel U geen nieuws als ik zeg dat de buitenkerkelijkheid steeds toeneemt. Het is nu niet de plaats en de tijd om te gaan praten over de vraag of dat gelukkig is of niet. Men kan over die vraag boeken vol schrijven, maar men redeneert het feit van de toenemende buitenkerkelijkheid niet weg.

Deze toenemende buitenkerkelijkheid is op zichzelf voor een ieder, gelovige of niet, wie de geestelijke volksgezondheid en daarmee de toekomst van onze wereld ter harte gaat een uitdaging, een uitdaging voor een ieder die verder denkt dan de redenering dat het vlees beter is dan de beentjes.

Deze uitdaging is ook door het Humanistisch Verbond aanvaard. 15 jaar geleden door een drietal initiatiefnemers, thans door circa 12000 leden, ongerekend de velen die via verwante organisaties tot de groep van georganiseerde humanisten behoren. Zij aanvaarden als vanzelfsprekend de daaraan verbonden offers in tijd, geld en energie. Maar zij vragen zich wel af waarom zovelen die wel net zo denken als zij en die het er roerend mee eens zijn dat het Humanistisch Verbond een belangrijke taak vervult, het bij woorden laten. Morele steun alleen is niet voldoende.

De afgelopen 15 jaar zijn gekenmerkt door een hardnekkige strijd voor het goed recht van een niet-godsdienstige levensovertuiging en voor de gelijkgerechtigheid van de niet-godsdienstige burger. Het moderne humanisme is in die jaren aan de orde gesteld op een wijze die andersdenkenden tot nadenken stemde en zonder overdrijving kan gezegd worden dat hierdoor een wijziging in de opvattingen over de verhouding van kerk en staat op gang is gebracht. Dat is in zo'n korte periode zeer veel, maar het is voor het Humanistisch Verbond niet veel meer dan een begin.

Deze eerste periode van het bestaan van het Humanistisch Verbond heeft velen verenigd die uit zichzelf van de noodzaak ervan overtuigd waren, maar nog lang niet allen. In de nu volgende jaren gaat het om doorbreking van de onverschilligheid, beperktheid en eigengereidheid die velen, die naar hun visie op het leven te oordelen humanist zijn, tot nu toe heeft weerhouden zich aan te sluiten. Zij hebben ongetwijfeld hun redenen om zich afzijdig te houden, maar zij vergeten dat de buitenkerkelijke wereld velerlei taken, behoeften en verlangens heeft, waarvan hun voorkeur of twijfel maar één kant is. Alle bezwaren moeten echter wegvallen tegenover dat ene feit dat wij alleen *gezamenlijk* de krachten kunnen wekken die ingezet moeten worden voor het behoud van een mensengemeenschap waarin het leven de moeite waard is.

Het moderne humanisme geeft geen pasklare oplossingen voor alle problemen, maar het roept op tot de bereidheid de medemens bij te staan in zijn poging om van zijn leven iets te maken. Het Humanistisch Verbond is geen vakvereniging van buitenkerkelijken, het is vooral een middel om de samenleving en de enkeling te dienen door bevordering van wat die samenleving nodig heeft. Niet door op allerlei initiatieven een eigen stempel te drukken, maar door samen met anderen de samenleving leefbaar te maken.

15 jaar zijn verstreken waarin veel gedaan werd. Maar nog veel meer moet er gedaan worden. Het Humanistisch Verbond gaat voort in de overtuiging dat zijn activiteiten in een behoefte voorzien, niet alleen van degenen die in het Verbond hun geestelijk tehuis hebben gevonden, maar ook voor hen ten behoeve van wie het praktische werk gedaan wordt; en niet in de laatste plaats voor de geestelijke volksgezondheid.

Het hoopt daarbij ook op Uw medewerking te mogen rekenen.

J. BIJLEVELD.

een uitzending voor de vpro-microfoon van vrijdag 17 februari 1961

lezingen voor de radio

zo. 26 febr. VARA 9.45 uur: Dr. G. W. Huygens: „In het teken van het boek”.

zo. 5 mrt. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. Libbe van der Wal: „En wat zegt een humanist daarvan?”

di. 7 mrt. A.V.R.O. 16.— uur: Prof. Dr. Ir. J. P. Mazure: onderwerp nog onbekend.

zo. 12 mrt. VARA 9.45 uur: S. Bouma: „Alledaags humanisme”.

zo. 19 mrt. VARA 9.45 uur: Dr. H. Bongers: onderwerp nog onbekend.

zo. 26 mrt. VARA 9.45 uur: Dr. O. Noordebos: „Begrip en Ruimte”.

DE VORST DER KETTERS

1600. Uit alle delen van Europa zijn zij naar Rome gekomen, de pelgrims, die tegenwoordig willen zijn bij de plechtige viering van het heilig jaar. Zij zullen nog meer te zien krijgen. Op het Campo dei Fiori wordt Giordano Bruno levend verbrand, zijn as verstrooid, „opdat niets van hem blijft dan de herinnering aan zijn terechtstelling”.

1889. Weer zijn velen uit alle windstreken bijeen op dat zelfde plein. Waar eens de brandstapel voor hem was opgericht, wordt nu zijn standbeeld onthuld. Waarom kwamen deze mensen? Uit protest tegen de kerk, die deze wandaad beging? Uit afkeer tegen het systeem, dat dit mogelijk maakte? Het mag zijn, maar voor alles was daar de bewondering voor een Mens, die, strijdend voor de waarheid voor een zó gruwelijke dood niet zwichtte.

Er was meer van hem gebleven dan een met de dood der ooggetuigen vergane herinnering. Wel niemand heeft in de zestiende eeuw in denken en doen het dan opkomende levensgevoel zo belichaamd als Giordano Bruno. Dit levensgevoel vroeg om doorbreking van de grenzen, waarbinnen sinds eeuwen het mensenleven besloten lag. Hij doorbrak ze radicaal. Dat begint, als hij in het Dominicanerklooster te Napels het tegenover een superieur opneemt voor de ketter en scheurmaker uit de vierde eeuw, Arius. Het leergezag moet wijken voor de kracht van argumenten. Voorlopig gebeurt het tegenovergestelde. Hij moet de wijk nemen, zijn geboorteland heeft geen plaats voor hem.

Daarbuiten zoekt hij nu de geestelijke ruimte, die, naar alle kanten open, hem de gelegenheid geven zal zichzelf te zijn. Zijn drang naar inzicht drijft hem voort van het ene geestelijke centrum naar het andere. Hij verkondigt er stoutmoedig zijn stellingen, die oude waarheden aantasten. Telkens moet hij ervaren, hoe de roep, die van hem uitgaat: een scherpzinnig denker te zijn, een meeslepend redenaar, een man, die geestdrift wekt bij zijn leerlingen, hem niet vrijwaart voor tegenkating en vervolging, integendeel. Slechts korte rustpozen, die de denker in staat stellen zijn gedachten in zijn boeken vast te leggen, de dichter in hem tijd laten zich in verzen en proza te uiten, onderbreken zijn dynamische levensgang.

Geen wonder, dat, als tijdens de zwerftocht door geheel West Europa, van Genève tot Londen, van Toulouse tot Praag, de geruchten van zijn gedurfd optreden en van zijn onmiskenbaar succes, het Rome der prelaten bereiken, ze opschudding en weerzin wekken. Hij is immers een vurig pleitbezorger voor Copernicus geworden, maar gaat veel verder. De wereldruimte opent zich voor hem en zijn bespiegelende geest bevolkt die met eindeloos veel sterren, die zonnen zijn en ook planeten bij zich hebben, planeten, welke ook mensen tot woning kunnen dienen. Die ruimte is oneindig. Voor een god, die van buiten

af een gesloten wereld bestuurt, is geen plaats meer.

Was wär' ein Gott, der nur von Aussen
stiesse,
Im Kreis das All am Finger lauffen liesse?
Ihm ziehmt's die Welt im Innern zu
bewegen

Natur in Sich, Sich in Natur zu hegen.
zal later Goethe in navolging van Bruno zeggen, die in de mens en in de natuur het goddelijke werken ziet. Als dergelijke stellingen bij de universiteit in Parijs worden ingediend en met vuur verdedigd, dan moet het wel mis lopen.

Na vijftien jaar, door heimwee gekweld, keert hij naar Italië terug. Een verleidelijk aanbod van een Venetiaans edelman spiegelt hem leervrijheid voor. Heeft zijn opdrachtgever al dadelijk boze bedoelingen gehad of heeft hij na een twist de judasrol gespeeld? Wij weten het niet. Vast staat, dat al spoedig de inquisitie ingrijpt. Bruno's lijdenstijd is begonnen.

In de aanvang is hij niet tegen de ondragelijke martelingen opgewassen. Dit leed drukt hem te zwaar. Hij doet al het mogelijke zich met de machtige kerk te verzoenen. Dat mislukt. Een jaar later wordt hij aan de opgerichte rechters in Rome overgeleverd. Maar in de zeven jaren, die dan volgen hervindt hij zichzelf. Welke pogingen gedaan worden, met de wredeste geweldmiddelen en of met verleidelijke aanbiedingen, hem over te halen tot herroeping van zijn ketterijen — wat een winst voor de kerk, als dat gelukt was — het is alles te vergeefs. Nu houdt hij stand, fier en onverzettelijk, tot het bittere einde. Als zijn veroordeling voorgelezen is — hij heeft het geknield moeten aanhoren — staat hij op en zegt tot zijn rechters: „Dit vonnis zal U meer angst gegeven hebben het uit te spreken dan mij om het te ondergaan.” En als hem, laatste mogelijkheid tot verzoening op de reeds ontstoken brandstapel een kruisbeeld wordt voorgehouden, wendt hij onwillig het hoofd af.

Er is meer van hem gebleven dan van al degenen tesamen, die zijn leven vernield hebben. Spinoza en Leibniz, Goethe en Schelling en meer anderen hebben de invloed van zijn denken ondergaan en het ieder naar eigen trant voortgezet. Toch, dit is het niet wat hem zijn plaats onder de grootsten der mensheid gegeven heeft. Voortbestaan blijft hij allerleerst, doordat hij zijn leven gaf in dienst van de waarheid.

Wie, op reis door Italië, in Rome een bedevaart naar de Campo dei Fiori onderneemt en stil staat aan de voet van zijn standbeeld, mag zich afvragen of onze wereld van zo gans andere structuur dan de zijne met haar eigen klemmende problemen niet voor alles mensen nodig heeft, die van hun leven iets maken, dat, al is het maar uit de verte, op het zijne lijkt.

Pr.

„Het wezenlijke van de cultuur bestaat niet in haar materiële resultaten, maar hierin dat de enkelingen de idealen van de vervolmaking van de mens en van de mensheid verdenken en dat zij in hun gezindheid door zulke idealen voortdurend op een levende wijze bepaald worden.”

Albert Schweitzer